អត្ថបទ
នានាភាពនៃអក្សរសិល្ប៍សម័យអាណានិគមនិយមបារាំង

ដោយ **ឃិន យ៉ន់** បេក្ខជនបណ្ឌិតវគ្គ២
ឯកទេស អក្សរសិល្ប៍ នៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

អក្សរសិល្ប៍ ជាកញ្ចក់ឆ្លុះបញ្ចាំងសង្គម សង្គមបែបណា អក្សរសិល្ប៍បែបនោះ។ ឆ្លងតាមរយៈការសិក្សាស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ អ្នកសិក្សាអាចក្រេបជញ្ជក់ពុទ្ធិល្អៗ មានតម្លៃបានយ៉ាងច្រើនដែលអ្នកនិពន្ធជួបប្រទះ សន្សំទុក និងផ្ដល់ឱ្យតាមរយៈវណ្ណកម្មនានា ក្នុងគោលបំណងបណ្ដុះបណ្ដាលធនធានមនុស្សទៅតាមឧត្ដមគតិរបស់ខ្លួន។ ការសិក្សាអត្ថបទស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍នានាបានផ្ដល់ឱ្យអ្នកសិក្សាអាចមើលឃើញពីព្រឹត្តិការណ៍ដែលកើតមានឡើងក្នុង អតីតកាល យកមកធ្វើជាបទពិសោធន៍ជំនួយដល់ការរៀបចំបច្ចុប្បន្នកាល និងបន្តរៀបចំផែនការកសាងអនាគត កាលមួយប្រកបដោយភាពសុខសាន្ត និងមាននិរន្តរភាព។ ដើម្បីសម្រេចតាមគោលដៅនេះ ដើម្បីចូលរួមចំណែក ក្នុងការស្វែងយល់ពីវិធីសាស្ត្រតែងនិពន្ធ គំនិត ដំបូន្មាននានា ដែលអ្នកនិពន្ធបានបន្សល់ទុក ការសិក្សាប្រៀបធៀបស្នាដៃក្នុងសម័យកាលនីមួយៗ គឺជាបេសកកម្មដ៏សំខាន់របស់អ្នកសិក្សា ដើម្បីចូលរួមចំណែកក្នុងការបកស្រាយគំនិត ដំបូន្មាន ក៏ដូចជាបទពិសោធន៍ជីវិតនានាដែលអ្នកនិពន្ធគ្រប់រូប បានបន្សល់ទុកតាមរយៈស្នាដៃរបស់ខ្លួន សម្រេចបំណងនេះ។

អ្នកនិពន្ធខ្មែរជាច្រើនរូបនៅចុងសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង ជាអាទិ៍ លោក ញ៉ុក ថែម លោក រីម គីន លោក នូ ហាច ជាអ្នកនិពន្ធខ្មែរដែលមានទេពកោសល្យខ្ពស់ដែលបានចូលរួមចំណែកយ៉ាងសកម្មក្នុងការស្ថាបនាប្រវត្តិប្រលោមលោកពាក្យរាយខ្មែរ (អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរទំនើប) នាដើមសតវត្សទីម្ភៃនេះ ដោយបានបន្សល់ទុកស្នាដៃ មួយចំនួនមកដល់បច្ចុប្បន្នប្រកបដោយទេពកោសល្យក្នុងការតែងនិពន្ធ និងមានឧត្តមគតិស្នេហាជាតិដ៏ជ្រាលជ្រៅ។

អាស្រ័យដោយសេចក្ដីកម្រ និងយល់ឃើញថា ការសិក្សាលើអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរនាសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង មានរបត់វិវឌ្ឍន៍ ជាដំណាក់កាលយ៉ាងសំខាន់ក្នុងប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ អាចផ្ដល់ជាសារប្រយោជន៍បានមួយចំណែកដល់ការសិក្សាអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរផងនោះ ការធ្វើបទបង្ហាញលើប្រធានបទនេះធ្វើឡើងដោយចង់បង្ហាញឱ្យឃើញថាតើ៖

-អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរនាសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងមានស្ថានភាពដូចម្ដេច?

-តើអក្សរសិល្ប៍សម័យអាណានិគមនិយមបារាំងមានការប្រែប្រួលដូចម្ដេចខ្លះ?

-តើអក្សរសិល្ប៍សម័យអាណានិគមនិយមបារាំងត្រូវបានបែងចែកជាប្រភេទអ្វីខ្លះ?

នាដើមសម័យឧដុង្គ វិស័យអក្សរសាស្ត្រខ្មែរមានការរីកចម្រើនគួរជាទីមោទនៈ ដែលក្នុងនោះយើងសង្កេតឃើញមានព្រះមហាក្សត្រខ្មែរខ្លះទ្រង់ជាព្រះរាជកវីនិពន្ធដ៏វិសេសៗផងដែរ ជាអាទិ៍ ព្រះរាជសម្ភារចៅពញាតូ ដែលទ្រង់បានព្រះរាជនិពន្ធច្បាប់ត្រីរាជនីតិ ច្បាប់ព្រះរាជសម្ភារ ដែលជាក្បួនច្បាប់ដ៏សំខាន់ក្នុងការដឹកនាំប្រទេសនាសម័យក្រោយអង្គរ និងព្រះរាជនិពន្ធជាកំណាព្យវិណោគីត សម្ដែងចេញនូវមនោសញ្ចេតនាផ្ទាល់ព្រះអង្គក្នុងផ្លូវស្នេហា និងការទូន្មានប្រៀនប្រដៅមនុស្សអំពីទោសក្នុងការប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាមេផងដែរ។ ក្រៅពី

នេះ ក៏មានព្រះមហាសង្ឃរាជ ព្រះសង្ឃរាជាគណៈ ព្រះសង្ឃអង្គខ្លះក៏ជាអ្នកប្រាជ្ញបណ្ឌិតក្នុងវិស័យអក្សរសាស្ត្រផងដែរ ដូចជា ព្រះសុគន្ធ ព្រះសង្ឃនាយក ជាព្រះរាជគ្រូនៃព្រះរាជសម្ភារ ជាដើម។

នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងនៃការដាក់អាណាព្យាបាលលើប្រទេសកម្ពុជា នាឆ្នាំ១៨៦៣ បារាំងបានប្រើប្រាស់មធ្យោបាយក្ដៅក្នុងការដាក់សម្ពាធ ដើម្បីគ្រប់គ្រងលើព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដោយពុំបានស្វែងយល់ឱ្យច្បាស់អំពីឥទ្ធិពលនៃរាជបល្ល័ង្កខ្មែរចំពោះប្រជារាស្ត្រខ្មែរ និងការបាត់បង់ផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់មន្ត្រីខ្មែរគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ ដែលជាមូលហេតុធ្វើឱ្យមានការបះបោរប្រឆាំងបារាំងនៅគ្រប់ទីកន្លែង។

ការបះបោរនៅទូទាំងប្រទេសបានធ្វើឱ្យបារាំង បន្ធូរយកគំនាបសង្កត់លើព្រះមហាក្សត្រខ្មែរវិញ។ ប៉ុន្តែ ជាបន្តបន្ទាប់ អាណាព្យាបាលបារាំង បានដកហូតយកអំណាចព្រះរាជាខ្មែរបន្តិចម្តងៗ រហូតព្រះអង្គពុំមានសិទ្ធិធ្វើអ្វីសោះ ក្រៅពីដើរតួជានិមិត្តរូបនៃប្រជាជាតិខ្មែរ ក្រោមការគាំពារ ថែរក្សា និងទំនុបបម្រុងទាំងស្រុងពីរបបអាណាព្យាបាលបារាំង។

១-ស្ថានភាពសង្គមខ្មែរក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង

ដំណាក់កាលនេះ ជាសម័យកាលជាប់ទាក់ទងផ្ទាល់ជាមួយអ្នកនិពន្ធ បានបង្ហាញពីរបត់ប្រវត្តិសាស្ត្រមួយដែលបន្តជះឥទ្ធិពលលើផ្នត់គំនិតអ្នកដឹកនាំ អ្នកចេះដឹងខ្មែរ ឱ្យបង្កើតសមិទ្ធផលអ្វីដែលថ្មីៗ ទាំងក្នុងវិស័យនយោបាយដឹកនាំប្រទេស ទាំងលើវិស័យអក្សរសាស្ត្រជាតិ។ ក្រៅពីនេះ មានការភ្ជាប់ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិមួយចំនួនដែលកើតឡើងនៅប្រទេសសៀម ដែលក្រោយមកប្ដូរជា ថៃ វិញ ហើយព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះបានផ្តល់ផលប៉ះពាល់មួយចំនួនដែលមានកម្រិតខ្ពស់មកលើប្រទេសខ្មែរ។

នៅពេលដែលព្រះបាទហរិរក្សរាមាឥស្សរាធិបតី ព្រះអង្គឌួង សោយទីវង្គតទៅ ពួកមន្ត្រីនិងព្រាហ្មណ៍បុរោហិត បានលើកព្រះរាជបុត្រច្បងនាមអង្គច្រឡឹង ឬអង្គវតី (ព្រះបាទនរោត្តម) ឱ្យឡើងសោយរាជ្យស្នងព្រះបិតា នៅរាជធានីឧដុង្គ នាគ.ស.១៨៥៩។ ក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គ ខ្មែរនៅកម្ពុជាក្រោមបានបន្តការតស៊ូប្រឆាំងនឹងការឈ្លានពានរបស់យួនពីរលើកធំៗគឺ លើកទីមួយនៅគ.ស.១៨៥៩ និងលើកទីពីរនៅគ.ស.១៨៦០។ ព្រះអនុជព្រះអង្គព្រះនាមស៊ីវត្ថា ដែលមានគំនិតប្រណែនចង់បានរាជ្យសម្បត្តិ បានរួមដៃជាមួយបក្សពួកមួយចំនួនបង្កចម្បាំងរាំងដល់ក្នុងស្រុកឡើង ពីគ.ស.១៨៦១ ដល់ គ.ស.១៨៦២។

មានព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ៗ ជាច្រើនដែលជះឥទ្ធិពលដល់ការវិវឌ្ឍន៍នៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ជាអាទិ៍៖

ថ្ងៃទី១១ ខែសីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ ការចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាមិត្តភាព ការការពារ និងពាណិជ្ជកម្មរវាងព្រះបាទ នរោត្តម និងលោកឧត្តមនាវី ដឺ ឡា ហ្គ្រង់ឌីយែរ ទេសាភិបាលបារាំងប្រចាំដែនកូសាំងស៊ីន។

ព្រះបាទ នរោត្តម ទ្រង់បានចេញព្រះរាជបញ្ញត្តិកែទម្រង់ ដើម្បីឱ្យប្រទេសជាតិមានការរីកចម្រើន ចុះថ្ងៃទី១៥ ខែមករា ឆ្នាំ១៨៧៧។

អនុសញ្ញាថ្ងៃទី១៧ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៨៨៤ បានដាក់អាណាព្យាបាលភាពពិតប្រាកដលើប្រទេសខ្មែរដោយលោក ឆាល ថមសុន ទេសាភិបាលដែនកូសាំងស៊ីន។

ពីខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៨៨៤ ដល់ខែមករា ឆ្នាំ១៨៨៧ មានការងើបឡើងតស៊ូរបស់អ្នកស្នេហាជាតិខ្មែរប្រឆាំងសន្ធិសញ្ញា ឆ្នាំ១៨៨៤ នៅទូទាំងប្រទេស។

ឆ្នាំ១៨៦៧ ទឹកដីកម្ពុជាក្រោម បានក្លាយជាដែនដីអាណានិគមរបស់បារាំង។

បន្ទាប់ពីការសោយទីវង្គតរបស់ព្រះបាទ នរោត្តម ថ្ងៃទី២៤ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩០៤ ក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជបល្ល័ង្ក ដែលមានទេសាភិបាលបារាំង នៅអម បានជ្រើសរើសព្រះមហាឧបរាជ ស៊ីសុវត្ថិ ជាព្រះអនុជ ឱ្យឡើង

សោយរាជ្យ។ ក្នុងឆ្នាំដដែលនេះ មានការបង្វិលឱ្យវិញនូវខេត្តត្រាច កោះកុង ម្លូព្រៃ ទន្លេពៅ ពីសំណាក់ប្រទេសសៀម និងខេត្តស្ទឹងត្រែង ស្រុកសៀមប៉ាងពីប្រទេសឡាវ ដែលដកហូតដោយបារាំងដល់កម្ពុជា។

ឆ្នាំ១៩០៤ របបអាណានិគមនិយមបារាំង បានបង្កើតអនុវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ ជាការលើកទឹកព្រះទ័យដល់ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ក្នុងឆ្នាំដំបូងដែលទ្រង់ឡើងសោយរាជ្យ។

ឆ្នាំ១៩០៧ បង្កើតគណៈកម្មការពីរសម្រាប់ចងក្រងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ។ សៀមប្រគល់ខេត្តកំពង់ធំ (និងព្រះវិហារ) សៀមរាប-ឧត្តរមានជ័យ បាត់ដំបង សេរីសោភ័ណ ផ្នែកមួយនៃខេត្តពោធិ៍សាត់ មកខ្មែរវិញ។

ព្រះរាជបញ្ញត្តិចុះថ្ងៃទី១១ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩១២ ឱ្យឪពុកម្តាយត្រូវតែបញ្ជូនកូនប្រុសស្រី ឱ្យទៅកាន់សាលារៀន បើពុំដូច្នោះទេនឹងត្រូវទទួលទណ្ឌកម្មយ៉ាងធ្ងន់។

ថ្ងៃទី០៤ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩១៥ រាជបញ្ញត្តិរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បង្កើតគណៈកម្មការរៀបចំវចនានុក្រមខ្មែរជាលើកដំបូង។

ឆ្នាំ១៩១៨ លោក ហ្សក ហ្គ្រូសលីយេរ បង្កើតសារមន្ទីរមួយនៅក្រុងភ្នំពេញ។

ឆ្នាំ១៩២១ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ទ្រង់កសាងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ និងព្រះរាជបណ្ណាល័យ។

ថ្ងៃទី០៩ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩២៧ ក្រុមប្រឹក្សាព្រះរាជបល្លង្ក បានជ្រើសរើសព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស ជាព្រះរាជបុត្រច្បងឱ្យឡើងគ្រងរាជ្យស្នងព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ជាព្រះរាជបិតាដែលបានសោយទីវង្គត (សោយរាជ្យពីឆ្នាំ១៩២៧ ដល់ឆ្នាំ១៩៤១)។

ថ្ងៃទី១៤ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩២៩ បង្កើតក្រុមជំនុំប្រែព្រះត្រៃបិដក។

ឆ្នាំ១៩៣០ បង្កើតវិជ្ជាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។

ឆ្នាំ១៩៣៦ សារព័ត៌មានជាភាសាខ្មែរទី១ "នគរវត្ត ឬអង្គរវត្ត" បានបង្កើតឡើងដោយ ស៊ឺង ង៉ុកថាញ់, ស៊ឹម វ៉ា និង ប៉ាច ឈើន។

ថ្ងៃទី២៤ មិថុនា ឆ្នាំ១៩៣៩ ប្រទេសសៀម ដូរឈ្មោះជា ប្រទេសថៃ វិញ។

ឆ្នាំ១៩៣៩ សង្គ្រាមលោកលើកទី២ ផ្ទុះឡើង។ សៀមដោយមានការគាំទ្រពីជប៉ុន បានធ្វើការកៀបសង្កត់ប្រទេសបារាំង ដណ្តើមយកខេត្តបាត់ដំបង ទឹកដីស្ថិតនៅចន្លោះជួរភ្នំដងរែក និងខ្សែស្របក្រាដទី១៥។

ថ្ងៃទី១៧ កញ្ញា ឆ្នាំ១៩៤០ ថៃ ទាមទារឱ្យបារាំងប្រគល់ដីកម្ពុជា និងឡាវមួយភាគធំ។

ថ្ងៃទី២៦ កញ្ញា ឆ្នាំ១៩៤០ កងទ័ពជប៉ុន ចាប់ផ្តើមកាន់កាប់ឥណ្ឌូចិន។

ថ្ងៃទី០១ ធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤០ ថៃ វាយប្រហារលើបារាំងនៅកម្ពុជា ទ័ពបារាំងទទួលបរាជ័យ។

ថ្ងៃទី០១ មករា ឆ្នាំ១៩៤១ ទ័ពជើងទឹកបារាំង មានជ័យជំនះលើទ័ពជើងទឹកថៃ នៅកោះឆាង។

ឆ្លៀតឱកាសដែលបារាំងបរាជ័យក្នុងសង្គ្រាមនៅអឺរ៉ុប ថៃបានវាយប្រហារលើទីតាំងរបស់បារាំង នៅប្រទេសឡាវ និងកម្ពុជា កាន់កាប់ទឹកដីមួយភាគធំនៅប៉ែកពាយ័ព្យនៃប្រទេសកម្ពុជា ។

ថ្ងៃទី១១ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៤១ បារាំង និងថៃ ចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងមួយដែលចុះហត្ថលេខាជាសន្ធិសញ្ញាសម្រេចនៅថ្ងៃទី៩ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤១ ដែលថៃទាមទារបានទឹកដីខេត្តប៉ែកខាងលិចទន្លេមេគង្គនៃប្រទេសឡាវ ទឹកដីបីភាគបួននៃខេត្តកំពង់ធំ និងទឹកដីប៉ែកខាងជើងនៃប្រទេសកម្ពុជា (សរុប ៧០ ០០០ គីឡូម៉ែត្រក្រឡាគុណ)។

រាត្រីថ្ងៃទី២២ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៤១ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស សោយទីវង្គតនៅបូកគោ ក្នុងព្រះជន្ម ៦៥ វស្សា។ ព្រះរាជនត្តា ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ស៊ីហនុ ត្រូវបានជ្រើសរើសជាក្សត្រអង្គថ្មី។ ថ្ងៃទី២៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៤១ ព្រះអង្គម្ចាស់សីហនុ ទទួលរាជាភិសេកជាព្រះមហាក្សត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា [1]។

២- អ្នកនិពន្ធល្បីៗនាសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង

នៅឆ្នាំ១៨៦១ លោក ហង់ រីម៉ូហូត រុក្ខវិទូជាតិបារាំង បានឃើញប្រាង្គប្រាសាទសិលាខ្មែរ នៅតំបន់អង្គរ ពិសេសប្រាសាទអង្គរវត្ត។ ដោយសេចក្តីស្ញើចសរសើរចំពោះភាពមហស្ចារ្យរបស់មត៌កស្នាដៃដ៏សម្បើមនេះ នៅឆ្នាំ១៨៦៣ អត្ថបទរបស់លោកដែលនិយាយពីអង្គរ ក៏បានផ្សព្វផ្សាយពាសពេញពិភពលោក ចុះផ្សាយដោយទស្សនាវដ្តី ទូត ឡឺ ម៉ុង (Tout le Monde)។ នៅឆ្នាំ១៨៦៣នេះ បារាំងបានដាក់អាណាព្យាបាលជាលើកដំបូងនៅលើទឹកដីអង្គរ។ ថ្វីត្បិតតែវិស័យមួយចំនួនបានទទួលឥទ្ធិពលពីបស្ចឹមប្រទេស ពិសេសប្រទេសបារាំងក៏ដោយ ប៉ុន្តែវិស័យសិក្សាធិការអប់រំនៅតែប្រព្រឹត្តទៅតាមបែបបុរាណនៅឡើយ។ ដោយបន្តមរតកពីសម័យឧដុង្គ ដែលអ្នកសិក្សាចាត់ទុកជាយុគមាសនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ការតែងនិពន្ធស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ផ្សេងៗ នៅតែប្រព្រឹត្តទៅជាពាក្យកាព្យតាមបែបសាសនានៅឡើយ។ ប្រហែលកន្លះសតវត្សក្រោយពេលបារាំងដាក់នឹមអាណាព្យាបាលលើប្រទេសកម្ពុជា ទើបគេឃើញមានការវិវឌ្ឍន៍លើកម្មវិធីសិក្សា ដោយមានការកែទម្រង់លើវិស័យនេះឱ្យមានលក្ខណៈទំនើបជាបណ្តើរៗ សម្រាប់បំពេញតម្រូវការរដ្ឋការអាណាព្យាបាល ដែលទាមទារអ្នកចេះដឹងផ្នែកភាសាបារាំង ផ្នែករដ្ឋបាលបារាំងជាដើម។ ការសិក្សានៅសាលាវត្តបែបថ្មី និងនៅសាលាមធ្យមសិក្សាទំនើប ជះឥទ្ធិពលជាខ្លាំងលើផ្នត់គំនិត ការគិតគូរពិចារណារបស់យុវសិស្សខ្មែរនាសម័យនោះ។ មិនត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះការសិក្សានេះបានជំរុញឱ្យមានការវិវឌ្ឍន៍មួយយ៉ាងធំក្នុងវិស័យអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ។ នៅចុល្លសករាជ១២៦៩ ឆ្នាំមមែ នព្វស័ក ត្រូវនឹងគ្រិស្តសករាជ១៩០៧ តាមាស អាយុជាង៨០ឆ្នាំប្លាយ បានតែងអត្ថបទពាក្យរាយមួយឡើងឈ្មោះថា "រឿងបន្ទាំតាមាស"[2]។ ច្បាប់បន្ទាំតាមាសនេះ មានលក្ខណៈប្លែកពីសាស្ត្រាក្បួនច្បាប់ផ្សេងៗ ដោយលោកតា មាស បានសរសេរតែពីអ្វីដែលគាត់មើលឃើញ ជួបប្រទះក្នុងពេលគាត់រស់នៅ ពីជីវប្រវត្តិគ្រួសារគាត់ដែលជីតា និងឪពុកបាត់ខ្លួនក្នុងសង្គ្រាមជាមួយយួន កាលរាជហ្លួងអង្គមី៉ ពីព្រះទ័យព្រះអង្គឌួង ចំពោះប្រទេសជាតិ ដែលរងគ្រោះដោយសារសង្គ្រាម គំនាបពីប្រទេសជិតខាងនៅមុន និងក្នុងរជ្ជកាលព្រះអង្គ។ ពីព្រឹត្តិការណ៍ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ព្រះបាទនរោត្តម ដែលមានទំនាក់ទំនងចងស្ពានមេត្រីឱ្យបារាំងសែសជួយរក្សាស្រុក ដោយបាននាំយកបច្ចេកវិជ្ជាទំនើបចូលស្រុកខ្មែរ ដូចជាកប៉ាល់ភ្លើង កង់រទេះលើផ្លូវដែកដើរដោយកុំឡាំងទឹកពុះ ដោយមិនចាំបាច់ពឹងកុំឡាំងសេះ សត្វពាហណៈ ឬប្រើក្តោងចែវក្រជឹងឡើយ។ ពីការនាំប្រេងកាតមកលក់ក្នុងស្រុកខ្មែរ ពីចង្កៀងទាំង៨០០ ដែលបំភ្លឺហ៍ក្រុងភ្នំពេញ ដោយភ្លើងអគ្គិសនីរត់តាមខ្សែលួស ខ្សែលួសវៃទៅមករកគ្នា ហើយស្ដាប់គ្នាបានពីចំម្ង៉ាយ។ ការនាំមយកម៉្សីនហិបច្រៀង កុនស្រម៉ោលឆ្លុះរូប គ្រឿងថតរូប ពីព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិប្រទេសយួនក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះផងដែរ[3]។

នៅរវាងពាក់កណ្តាលទសវត្សទី២ នៃសតវត្សទី២០ ឆ្នាំ១៩១៥ គេឃើញមានការវិវឌ្ឍន៍លើផ្នែកអត្ថន័យក្នុងស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍សំណេរខ្មែរ ដោយចាប់ផ្តើមងាកចេញពីសាសនា មកបកស្រាយបញ្ហាជីវភាពរស់នៅជាក់ស្តែងក្នុងសង្គមមនុស្ស និងផ្នែកអត្ថរស ពីអច្ឆរិយរស មកតថរស តាមរយៈរឿងទុំទាវ (ស្នាដៃព្រះភិក្ខុ

---

[1] See WWW.geocity ***Chronology of Cambodian History year 1940-1941.***

[2] សរសេរតាមច្បាប់ដើម។ ការរៀបរាប់ពីច្បាប់បណ្តាំតាមាស ខាងក្រោយនេះនឹងសរសេរតាមច្បាប់ដើម ដើម្បីបង្ហាញពីការសរសេរសម័យនោះ។

[3] សូមមើល តាមាស ***ច្បាប់បន្ទាំតាមាស*** ១៩០៤?។

បទុមត្ថេរ សោម) (គេឃើញមានការវិវឌ្ឍន៍ពីអច្ឆរិយភាពមកលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រក្នុងរឿងហង្សយន្ត របស់កវី ថៅភក្តីឱក បង្ហាញពីគំនិតជឿនលឿនក្នុងបច្ចេកវិទ្យា គឺការធ្វើហង្សយន្តដោយជាងប្រើបច្ចេកទេសគ្រឿងចក្រ អាចហោះហើរបាន មិនមែនហោះហើរដោយសិល្ប៍សាស្ត្រមន្តអាគម)។

លោកសាស្ត្រាចារ្យ ពៅ សាមី យល់ថា អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរចាប់ដល់ មនុស្សនិយម (Humanism) តាំងពីមានរឿងរាមកេរ្តិ៍មកម្លេះ ហើយនៅក្នុងអក្សរសិល្ប៍ពុទ្ធនិយម យើងអាចរកលក្ខណៈនេះឃើញក្នុងអត្ថបទវេស្សន្តរសម្រាយ។

បន្ទាប់ពីនោះបន្តិច អក្សរសិល្ប៍ឧបទេស ដែលមានវត្តមានជាយូរយារណាស់មកហើយនោះ ក៏មានការប្រែប្រួលតាមរយៈអ្នកចម្រៀងសាដៀវមួយរូបដ៏ល្បីល្បាញដែរ គឺអ្នកព្រះភិរម្យភាសាក្រមង៉ុយ។ តាមរយៈសម្លេងចម្រៀងរបស់គាត់ បានដាស់តឿនកូនខ្មែរឱ្យភ្ញាក់រលឹកពីការលង់លក់ក្នុងអបិយជំនឿ "កូនអើយអ្នកចាំ កុំជឿខែឆ្នាំ កុំជឿតម្រា ពាក្យក្បួនតម្រាយ កើតពីមនុស្សចារ ពីដូនពីតា ចារតាមសម្គាល់[4]" ចេះប្រណិប័តន៍ចំពោះការងារ គ្រូបាធ្យាយ នាយចៅហ្វាយ ឪពុកម្តាយ ចេះរៀនអក្សរលេខនព្វន្តដើម្បីកុំឱ្យឈ្មួញ នាយទុនបោកប្រាស់បាន និងបញ្ហាផ្សេងៗទៀតជាច្រើន។ ប្រហែលចិតសិបឆ្នាំ ក្រោយពេលបារាំងដាក់អាណាព្យាបាល គឺនៅចុងក្នុងរវាងពាក់កណ្តាល ទីពីរនាទសវត្សទី៤ នៃសតវត្សទី២០ មានការប្រែប្រួលធំមួយ ក្នុងការតែងនិពន្ធស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ។ ឥទ្ធិពលប្រលោមលោកបស្ចឹមប្រទេសនាពេលនោះ បានជំរុញឱ្យមានការវិវឌ្ឍន៍ផ្នែកអត្ថរូបពីទម្រង់កាព្យ តាមបែបសាសនា មកជាពាក្យរាយ តាមបែបប្រលោមលោកបស្ចឹមប្រទេសវិញម្តង។ នៅពេលនោះហើយដែលវិធីនិម្មិតកម្មស្នាដៃក្នុងការតែងនិពន្ធអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ បានវិវឌ្ឍទាំងស្រុងលើផ្នែកអត្ថរូបពីទម្រង់ពាក្យកាព្យ (សាស្ត្រា) មកជាទម្រង់ពាក្យរាយ (ប្រលោមលោក) ផ្នែកអត្ថន័យពីជំនឿក្នុងសាសនា មកជាលក្ខណៈមនុស្សនិយម និងផ្នែកអត្ថរសពីអច្ឆរិយរស មកជាតថរស នាទសវត្សទី៤ នៃសតវត្ស ទី២០នេះ។

យោងតាមរយៈការវិវឌ្ឍន៍នេះ គេអាចចែកអ្នកនិពន្ធសម័យអាណាព្យាបាលបារាំងជាពីរប្រភេទគឺ ៖

២-១ អ្នកនិពន្ធបែបប្រពៃណីមុនទទួលឥទ្ធិពលប្រលោមលោកបស្ចឹមប្រទេស

អ្នកនិពន្ធបែបប្រពៃណីមុនទទួលឥទ្ធិពលប្រលោមលោកបស្ចឹមប្រទេស គឺជាផ្នែកដំបូងនៃអ្នកនិពន្ធសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង ដែលបានទទួលការសិក្សាបែបប្រពៃណី ពីសំណាក់គ្រូបាអាចារ្យ ជាព្រះសង្ឃតាមវត្តអារាមនានា ដែលជាឃ្លាំងផ្ទុកចំណេះដឹងសព្វយ៉ាងទាំងអក្សរសាស្ត្រ វប្បធម៌អរិយធម៌ ទស្សនវិជ្ជា លេខនព្វន្ត បច្ចេកទេស ហត្ថកម្មផ្សេងៗជាច្រើនរបស់ជាតិ។ ពេលខ្លះ អ្នកនិពន្ធមួយចំនួនមានភេទជាព្រះសង្ឃផងក៏មានដែរ។ ជាទូទៅ អ្នកនិពន្ធទាំងនោះពុំបានទទួលការសិក្សាតាមបែបទំនើប ឬទទួលឥទ្ធិពលប្រលោមលោកផ្សេងៗ នៃអក្សរសិល្ប៍បស្ចឹមប្រទេស។ អ្នកនិពន្ធទាំងនោះបន្តអត្តិភាពរបស់ខ្លួនក្នុងការនិពន្ធអត្ថបទកាព្យជាសាស្ត្រាល្បែងតាមបែបសាសនា តាំងពីសម័យមុន រហូតដល់ពាក់កណ្តាលទីមួយនៃសតវត្សទី២០ នៅពេលអ្នកនិពន្ធតាមបែបប្រលោមលោកទំនើប ចូលមកជំនួសទើបអស់អត្តិភាព។ អ្នកនិពន្ធទាំងអស់នោះ ជាអ្នករក្សាទម្រង់វិធីនិម្មិតកម្មស្នាដៃតាមបែបសាសនាបានយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួន ហើយជាអ្នកដែលទទួលឥទ្ធិពលពីសាសនាយ៉ាងមុតមាំ។ វិធីនិម្មិតកម្មនោះចែកជា៖

ផ្នែកអត្ថន័យ ៖ និយាយពីការអន្ទោលកើតស្លាប់ក្នុងជាតិផ្សេងៗ ដើម្បីកសាងបារមីរបស់តួអង្គព្រះពោធិសត្វ មានការកសាងបារមីទាំងដប់ក្នុងរឿងទសជាតក ការកសាងបារមីផ្សេងៗក្នុងរឿងពុទ្ធនិយមក្លាយ (ក្នុងរឿងបញ្ញាសជាតក) និងក្នុងរឿងពុទ្ធនិយមក្លាយហួសហេតុ (ផ្លម) ក្នុងបំណងត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធនាអនាគត

[4] ក្រមង៉ុយ *ច្បាប់ល្បើកថ្មី* ក្នុង *ច្បាប់ក្រមង៉ុយ* វិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ទំព័រ២០។

ជាតិ នៅក្នុងគោលពុទ្ធនិយម។ ការបង្ក្រាបសភាវៈអាក្រក់របស់អវតាព្រះអាទិទេពដែលជាតំណាងសភាវៈល្អនៅក្នុងគោលព្រាហ្មណ៍និយម។

ផ្នែកអន្តរូប ៖ ស្នាដៃនិពន្ធឡើងជាពាក្យកាព្យ ពោរពេញទៅដោយពាក្យចួន រណ្តំ ផ្ទួន ណែងណង បន្តគ្នាប្រកបដោយរូបារម្មណ៍នៃសាសនា ដើម្បីបន្ទន់ចិត្តអ្នកអាន អ្នកស្តាប់ឱ្យលង់លក់ទៅក្នុងគំនិតរវើរវាយអារម្មណ៍អណ្តែតអណ្តូង ទៅក្នុងអច្ឆរិយភាពឥតព្រំដែនរបស់សាសនា ដោយប្រើពាក្យពេចន៍ជាភាសាបាលី(មគធភាសា) សំស្ក្រឹតដែលគេយល់ថាជាភាសាល្អប្រសើរខ្ពង់ខ្ពស់ មានក្បួនខ្នាតត្រឹមត្រូវ ប្រសើរថ្លៃថ្លា ជាភាសារបស់អាទិទេព លាយឡំជាមួយភាសាខ្មែរបុរាណ។ អ្នកប្រាជ្ញបុរាណខ្មែរ បានចារឹកអត្ថបទទាំងនោះលើផ្ទាំងសិលាចារឹក លើស្បែកសត្វ លើសាស្ត្រាស្លឹករឹត លើក្រាំងគម្ពីរនានាទៅតាមសម័យកាល និងចលនានីមួយៗ។ ផ្ទៃរឿងចែកចេញជាបីដំណាក់កាលគឺ ផ្តើមរឿងនិយាយពីការនមស្ការព្រះរតនត្រ័យ ព្រះពុទ្ធអង្គសម្តែងព្រះធម្មទេសនានៅអារាមណាមួយ ជាការនិទានពីការកសាងបារមីណាមួយក្នុងអតីតជាតិប្រោសសាវ័ក និងពុទ្ធបរិស័ទទាំងឡាយ ដំណើររឿងនិទានពីការចេញចាកព្រះរាជបល្ល័ង្កទៅកសាងបារមីផ្សេងៗរបស់តួអង្គពោធិសត្វ ឬមហាសត្វ បញ្ចប់រឿងនិយាយពីការជួបជុំមូលត្រកូលគ្រួសារ ការវិលត្រឡប់មកគ្រងរាជសម្បត្តិវិញរបស់តួអង្គព្រះពោធិសត្វ ការសជាតិមកបច្ចុប្បន្នជាតិរបស់ព្រះពុទ្ធអង្គ និងអង្គសាវ័កទាំងឡាយ ជាដើមក្នុងគោលពុទ្ធនិយម។ ការផ្តើមរឿងនិយាយពីការធ្វើហោមពិធីរបស់មហាឫសីអង្គណាមួយ ដើម្បីជប្បវត្តស័ក្តិសិទ្ធិក្នុងគោលព្រាហ្មណ៍និយម ដំណើររឿងនិទានពីការធ្វើសង្គ្រាមបង្ក្រាបពួកយក្ស អសុរៈ ជាសភាវៈអាក្រក់ ដែលដើរបំផ្លិចបំផ្លាញសេចក្តីសុខ ភាពរុងរឿងរបស់ប្រជាជន របស់តួអង្គអវតាព្រះអាទិទេព ពិសេសព្រះវិស្ណុ និងបញ្ចប់រឿងនិទានពីការទទួលជោគជ័យលើពួកសភាវៈអាក្រក់ ការវិលត្រឡប់ទៅសោយរាជ្យវិញរបស់តួអង្គអវតា (រឿងរាមកេរ្តិ៍) ការសោយសុខនៅស្ថានសួគ៌ (រឿងមហាភារតយុទ្ធ) ជាដើម ក្នុងគោលព្រាហ្មណ៍និយម។

ទោះបីអត្ថបទខ្លះ ពុំបានគោរពទៅតាមគោលការណ៍ខាងលើឱ្យបានត្រឹមត្រូវក៏ដោយ ប៉ុន្តែការនិពន្ធជាអត្ថបទកាព្យអាចចាត់ទុកជាគ្រឿងសម្គាល់មួយដ៏សំខាន់ សម្រាប់កំណត់ប្រភេទអ្នកនិពន្ធមុនពេលទទួលឥទ្ធិពលបស្ចឹមប្រទេស វៀរលែងតែស្នាដៃសម័យក្រោយៗមួយចំនួនដែលអ្នកនិពន្ធព្យាយាមសរសេរ ជាអត្ថបទកំណាព្យឡើងវិញ។

អ្នកនិពន្ធ និងស្នាដៃលេចធ្លោមួយចំនួន ក្នុងសម័យនោះមានជាអាទិ៍ ៖

-ព្រះធម្មបញ្ញា អ៊ុក និពន្ធរឿង មរណមាតា ឆ្នាំ១៨៧៧

-ព្រហ្មបរិរក្សី និពន្ធរឿង ពោធិវង្ស ឆ្នាំ១៨៨១

-ឧកញ៉ាវង្សាធិបតី អ៊ុក និពន្ធរឿង សង្ខសិល្ប៍ជ័យ ឆ្នាំ១៨៨២

-ឃុនសន្ធរពិនិត្យ និពន្ធរឿង ចៅមាស ឆ្នាំ១៨៨៧

-ព្រះចៅអធិការវត្តព្រែកប្រណាក និពន្ធរឿង ព្រះលក្ស្មិណវង្ស ឆ្នាំ១៨៩០

-ហ្មឺនភក្តីអក្សរ តន់ និពន្ធរឿង សព្វសិទ្ធិ (ពាក្យប្រាំពីរ) ឆ្នាំ១៨៩៩

-ឧកញ៉ាសុត្តន្តប្រីជា ឥន្ទ្រ (អ៊ិន) និពន្ធរឿង អំបែងបែក ឆ្នាំ១៨៨៩ រឿង គតិលោក ឆ្នាំ១៩២០ រឿង កាព្យនិរាសអង្គរ ឆ្នាំ១៩២៦

-? និពន្ធ ច្បាប់កូនចៅ បោះពុម្ពឆ្នាំ១៩០០ នៅទីក្រុងប៉ារីស

-តាមាស និពន្ធ ច្បាប់បណ្តាំតាមាស ឆ្នាំ១៩០៤ បោះពុម្ពឆ្នាំ១៩០៨

-? និពន្ធសាស្ត្រាទាវឯក ឆ្នាំ១៩០៥

-ព្រះភិក្ខុបទុមត្ថេរសោម និពន្ធរឿង ទុំ ទាវ ឆ្នាំ១៩១៥
-លោកយោធានរិន្ទ វ៉ាន់ និពន្ធរឿង សេកសារិកា ឆ្នាំ១៩២០
-អ្នកស្រីសិទ្ធ និពន្ធរឿង ពិម្ពាពិលាប ឆ្នាំ១៩២០
-ឧកញ៉ាវិបុលរាជសេនា នូ កន និពន្ធរឿងពិម្ពានិព្វាន ឆ្នាំ១៩២០ រឿងទាវឯក ឆ្នាំ១៩៤២
-អ្នកព្រះភិរម្យភាសា អ៊ូ ហៅ ង៉ុយ (ក្រមង៉ុយ) និពន្ធច្បាប់ក្រមង៉ុយ
-បំរើឧទ័យ យស ធិន និពន្ធរឿង ទេវង្សកុមារ (ចៅស្រទបចេក) (រជ្ជកាលព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ)
-អ្នកនិពន្ធ ហ្លួងអក្ខរាវិសេស ដួង និពន្ធរឿង ល្បើកអក ? ល្បើកដុច និងត្រី ល្បើកផ្ការផ្តាំក្តាមខ្យង ល្បើកសារិកា ?

២-២ អ្នកនិពន្ធប្រលោមលោកទំនើប

អ្នកនិពន្ធប្រលោមលោកទំនើប គឺបណ្តាអ្នកនិពន្ធដែលបានទទួលការសិក្សាពីសាលាទំនើប ទទួលឥទ្ធិពលពីការអាន សិក្សាប្រលោមលោកបស្ចឹមប្រទេស ដែលហូរចូលមកប្រទេសខ្មែរ តាមរយៈអាណាព្យាបាលបារាំង ឬពីសំណាក់ប្រទេសជិតខាង ដែលបានទទួលឥទ្ធិពលនេះពីប្រទេសលោកខាងលិច ជាអាទិ៍បារាំង អង់គ្លេស។ អ្នកនិពន្ធប្រភេទនេះក៏បានទទួលការសិក្សាពីសាលាវត្តផងដែរ ក្នុងកម្រិតដំបូង ទើបបន្តការសិក្សាថ្នាក់មធ្យមសិក្សាជាដើម នៅតាមសាលាទំនើប ដែលជាសាលាកម្រនៅប្រទេសខ្មែរនាសម័យនោះ។ *ក្នុងសម័យប្រទេសយើងត្រូវពួកអាណានិគមនិយមវាជិះជាន់ វប្បធម៌សេរីភាពនិយមរបស់ពួកវាមានសន្ទុះខ្លាំង ក៏នាំឱ្យអក្សរសាស្ត្ររបស់ខ្មែរយើងមួយផ្នែក មាននិន្នាការទៅតាមពួកវាទៅដែលយើងឱ្យឈ្មោះថា ៖ អក្សរសាស្ត្រផ្នែកបរទេសនិយម។ ពាក្យថាបរទេសនិយមនេះ គឺមានន័យថា បរទេសប៉ែកខាងលិចច្រើនជាង ពីព្រោះថា បរទេសដែលនៅជិតខាងយើងដូចជា សៀម, យួន, ចិន, លាវ ...។ល។ ក៏ត្រូវទទួលឥទ្ធិពលនៃវប្បធម៌បរទេសបស្ចឹមនិយមដូចយើងដែរ*[5]។ នាសម័យកាលនេះ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានលក្ខណៈមនុស្សនិយម ដោយអ្នកនិពន្ធលើកយកបញ្ហាមនុស្សមកចោទ ដោះស្រាយទៅតាមតថភាពសង្គម និងខិតខំបង្ហាញពីមធ្យោបាយ ការយល់ឃើញផ្សេងៗរបស់ខ្លួន ក្នុងបំណងលុបបំបាត់ភាពអសកម្មក្នុងជីវភាពសង្គម ផ្សះផ្សាទំនាស់សង្គម ជាដើម។ ប្រធានបទសំខាន់នាសម័យកាលនោះគឺ «ស្នេហា» ដែលស្នេហានេះត្រូវប្រឈមជាមួយបញ្ហាទ្រព្យសម្បត្តិ កិត្តិយស អំណាចផ្តាច់ការរបស់មាតាបិតា អាណាព្យាបាល ជាដើម។

អ្នកនិពន្ធប្រលោមលោកពាក្យរាយដំបូងក្នុងសម័យនោះ មានជាអាទិ៍៖

- អ្នកនិពន្ធ ញ៉ុក ថែម	និពន្ធរឿង កូលាបប៉ៃលិន	ឆ្នាំ១៩៣៦
- អ្នកនិពន្ធ រីម គីន	និពន្ធរឿង សូផាត	ឆ្នាំ១៩៣៨
- អ្នកនិពន្ធ គីម ហាក់	និពន្ធរឿង ទឹកទន្លេសាប	ឆ្នាំ១៩៣៩
- អ្នកនិពន្ធ សិទ្ធិ	និពន្ធរឿងគូសាងមិត្តមិនទ្រូស្តមិត្ត រឿងចិត្តសត្យា	ឆ្នាំ១៩៤០
- អ្នកនិពន្ធ នូ ហាច	និពន្ធរឿង ផ្កាស្រពោន	ឆ្នាំ១៩៤០
- អ្នកនិពន្ធ ញ៉ុក ថែម	និពន្ធរឿង បិសាចស្នេហា	ឆ្នាំ១៩៤០
- អ្នកនិពន្ធ នង ឈុំ	និពន្ធរឿង ចៅកើតកុសល	ឆ្នាំ១៩៤១
- អ្នកនិពន្ធ គួច សឹងហាន	និពន្ធរឿង កែបមាត់សមុទ្រ	ឆ្នាំ១៩៤២
- អ្នកនិពន្ធ ហេង យ៉ាន់	និពន្ធរឿង កំពូលកំសត់	ឆ្នាំ១៩៤៤

[5] ហ៊ុន គឹមសៀ *មូលដ្ឋានដើម្បីយល់អក្សរសាស្ត្រ* បណ្ណាគារភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៦៣ ទំព័រ៣៨។

- អ្នកនិពន្ធ ហេង យ៉ាន់ និពន្ធរឿង កំពូលស្នេហា ឆ្នាំ១៩៤៦
- អ្នកនិពន្ធ អ៊ុម ហ៊ី និពន្ធរឿង មហាអភ័ព្វ ឆ្នាំ១៩៤៦
- អ្នកនិពន្ធ នូ កន និពន្ធរឿង តុងឈិន ឆ្នាំ១៩៤៧
- អ្នកនិពន្ធ ឈុប និពន្ធរឿង ព្រាត់ដួងចិត្ត ឆ្នាំ១៩៤៧
- អ្នកនិពន្ធ អ៊ុម ហ៊ី និពន្ធរឿង ទឹកភ្នែកស្រីស្រុកស្រែ ឆ្នាំ១៩៤៧
-កញ្ញា ស៊ឹម វណ្ណស៊ី និពន្ធរឿង សង្ឃឹមជានិច្ច ឆ្នាំ១៩៤៨
- អ្នកនិពន្ធ នូ ហាច និពន្ធរឿង មាលាដួងចិត្ត ឆ្នាំ១៩៥២
- អ្នកនិពន្ធ រីម គីន និពន្ធរឿង នាងសមាភារី ឆ្នាំ១៩៥២
- អ្នកនិពន្ធ និពន្ធរឿង ម៉ាក់ភូយុងកែវ ឆ្នាំ១៩៥២

៣-នានាភាពនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យអាណានិគមនិយមបារាំង

៣-១ អក្សរសិល្ប៍បែបប្រពៃណី

អក្សរសិល្ប៍បែបប្រពៃណី គឺជាបណ្ដាស្នាដៃទទួលឥទ្ធិពលពីសាសនា មុនពេលអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរទទួលឥទ្ធិពលពីអក្សរសិល្ប៍ទំនើបបែបបស្ចិមប្រទេស តាមរយៈប្រទេសបារាំង ដែលដាក់អាណាព្យាបាលលើប្រទេសកម្ពុជាពីឆ្នាំ១៨៦៣ មក។

អក្សរសិល្ប៍បែបប្រពៃណីមានពីរដំណាក់កាលធំៗគឺ អក្សរសិល្ប៍-អក្សរសាស្ត្រសិលាចារឹក និងអក្សរសិល្ប៍-អក្សរសាស្ត្រសាស្ត្រាស្លឹករឹត។ ស្នាដៃភាគច្រើនលើសលុបនៃអក្សរសិល្ប៍បែបប្រពៃណី គឺជាអត្ថបទពាក្យកាព្យ មានច្រើនទម្រង់ ច្រើនប្រភេទដ៏សម្បូរបែប ជាមត៌កវណ្ណកម្មអក្សរសាស្ត្រខ្មែរគ្រប់ជំនាន់។

អត្ថបទពាក្យកាព្យ ឬកំណាព្យ គឺជាស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍សំណេរមួយប្រភេទរបស់ខ្មែរ ដែលខុសប្លែកពីអត្ថបទពាក្យរាយ ព្រោះទាមទារឱ្យកវីខិតខំបញ្ចេញនូវទេពកោសល្យរបស់ខ្លួនដើម្បីខាបអន្ទងអូសទាញវិញ្ញាណអ្នកអាន អ្នកស្ដាប់ឱ្យជក់ចិត្តជិតអារម្មណ៍ រំភើប លន្លង់លន្លោច ឱ្យស្រងេះស្រងោចទៅតាមដំណើររឿងរបស់ខ្លួន។ ការតាក់តែងកំណាព្យ ទាមទារឱ្យកវីគោរពតាមក្បួនចំណាប់ជួន ទី២ត្រូវឱ្យមានអត្ថន័យល្អ។ លើផ្នែកអត្ថន័យ កំណាព្យត្រូវឱ្យមានន័យឃ្លោង (មិនត្រង់ពេក) ពោលបើចង់ថ្លែងពីរឿងអ្វីមួយ គេមិនបាច់ចង់និយាយបូរបាច់ច្រើនពេកទេ គឺគេថ្លែងហាក់មិនដឹង ហាក់មិនយល់ន័យ ដែលគេចង់ថ្លែង។ ម្យ៉ាងទៀត ពីឃ្លាមួយទៅឃ្លាមួយ ពីវគ្គមួយទៅវគ្គមួយត្រូវឱ្យកាន់តែប្លែកឡើងៗ កាន់តែធ្វើឱ្យបរិយាកាស និងសម្ពាធន័យកាន់តែឡើង កាន់តែរំភើបឡើងរហូត។

កវីខ្មែរបុរាណបានបន្សល់នូវស្នាដៃកំណាព្យដ៏ល្អៗជាច្រើន ទុកជាមរតកដ៏ថ្លៃថ្លា សម្រាប់កូនខ្មែរជំនាន់ក្រោយសិក្សារៀនសូត្រ។ កំណាព្យខ្មែរ មានអាយុកាលស្មើនឹងមនុស្សខ្មែរ ហើយមានតួនាទីយ៉ាងសកម្មក្នុងការប្រលោមលួងលោមអារម្មណ៍របស់ខ្មែរ ប្រកបដោយអត្ថន័យអប់រំ។ កំណាព្យទាំងនោះមានលក្ខណៈពីរោះរណ្ដំណង លង់ល្ងលង់ល្ហាយ មានរូបារម្មណ៍យ៉ាងអាថ៌កំបាំង ហើយមានអត្ថន័យជ្រាលជ្រៅ ព្រមទាំងបង្កប់នូវតម្លៃអប់រំសីលធម៌ សុជីវធម៌ របៀបរបបរស់នៅ និងការរកទទួលទាន។

៣-១-១ អក្សរសិល្ប៍សាស្ត្រាល្បែង

សាស្ត្រាល្បែង ជាប្រភេទអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យកណ្ដាល ដែលមានកំណើតឡើងនៅប្រមាណសតវត្សទី១៦ ហើយបានបន្សល់នូវភាពសម្បូរបែបនៃមត៌កនេះច្រើនជាស្នាដៃនាសតវត្សទី១៨-១៩ នាចុងសម័យឧដុង្គ និងដើមសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង។ ស្នាដៃសំខាន់ៗនៃសាស្ត្រាល្បែង ច្រើនជាអត្ថបទកំណាព្យរឿង

បែបពុទ្ធ សាសនា ទទួលឥទ្ធិពលពីព្រាហ្មណ៍សាសនាខ្លះៗ នៅក្នុងដំណើររឿង ដែលត្រូវបានប្រើប្រាស់ដើម្បីជារឿងអប់រំ ចិត្តគំនិត កែកម្សាន្ត កែអផ្សុក នៅក្នុងពេលស្រុកជួបប្រទះសង្គ្រាមជាញឹកញាប់ស្ទើរគ្រប់ពេលវេលា។

មានការឱ្យនិយមន័យសាស្ត្រាល្បែងជាច្រើនបែបទៅតាមការយល់ឃើញរបស់អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវ អក្សរសាស្ត្រខ្មែរមួយចំនួនដូចជា សម្ដេចព្រះសង្ឃរាជ ជួន ណាត ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យ ស៊ុំ ឈុំប៊ុន ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យ សោម សុមុនី លោកបណ្ឌិតសភាចារ្យ យីង ហុកឌី ឯកឧត្តមសាស្ត្រាចារ្យបណ្ឌិត ធ សោ លោក អ៊ូ ឈៀង ជាដើម ដែលនិយមន័យទាំងនោះមានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែលគ្នា។

៣-១-២ អក្សរសិល្ប៍ឧបទេស សាស្ត្រាច្បាប់

អក្សរសិល្ប៍ឧបទេស គឺជាប្រភេទស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ ដែលបានតាក់តែងឡើងដើម្បីធ្វើការអប់រំ ណែនាំ ផ្ដល់ដំបូន្មានល្អៗដល់មហាជនខ្មែរគ្រប់វ័យឱ្យចេះគិតគូរពិចារណា មុននឹងធ្វើកិច្ចការអ្វីមួយ របៀបរបបរស់នៅក្នុងជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ ក្នុងសង្គម ទៅតាមចំណេះដឹង និងចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់អ្នកតែង។

សាស្ត្រាច្បាប់ គឺជាកម្រងឯកសារច្បាប់សម័យកណ្ដាល ដែលបន្សល់ទុកតៗពីជំនាន់មួយ ទៅជំនាន់មួយ សម្រាប់អនុវត្តក្នុងកិច្ចដឹកនាំ គ្រប់គ្រងប្រទេស ប្រជាជន ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅបានល្អ។ ច្បាប់ក្នុងសាស្ត្រាច្បាប់មានលក្ខណៈជាច្បាប់ប្រពៃណី សាសនា ចងក្រងទៅតាមចំណេះដឹងរបស់អ្នកតែងដែលអាចជាព្រះរាជា ដូចជា ច្បាប់ព្រះរាជសម្ភារ ច្បាប់ត្រីនេត្រ ឬជាមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ ឬអាចជាបុព្វជិត ជារាស្ត្រសាមញ្ញ ដែលមានចំណេះដឹងធ្លាប់បានបួសរៀនចេះគម្ពីរវិន័យធម៌អាថ៌ព្រះពុទ្ធសាសនា តាក់តែងឡើងដើម្បីអប់រំចិត្តគំនិតមហាជនឱ្យវៀរចាកអបាយមុខទាំងឡាយ។

៣-២ អក្សរសិល្ប៍ទំនើប ប្រលោមលោកពាក្យរាយ

ប្រលោមលោមលោកទំនើបខ្មែរ បានចាប់ផ្ដើមចេញដំណើរនៅដើមសតវត្សទី២០ ដោយត្រូវបានសន្មត់យកឆ្នាំ១៩០០ ជាគោល។ ប្រលោមលោកទំនើបបានវិវត្តអត្ថន័យពីលក្ខណៈសាសនា មកជីវភាពមនុស្សសាមញ្ញ តាមរយៈអត្ថបទជាស្នាដៃកំណាព្យមួយចំនួននាដើមសតវត្សទី២០ ជាអាទិ៍ ឧកញ៉ាសុត្តន្តប្រីយ៍ជា ឥន្ទ្រ (អ៊ិន) និពន្ធរឿងអំបែងបែក ឆ្នាំ១៨៨៩ រឿងគតិលោក ឆ្នាំ១៩២០ អ្នកនិពន្ធច្បាប់កូនចៅ បោះពុម្ពឆ្នាំ១៩០០ នៅទី ក្រុងប៉ារីស តាមាស និពន្ធច្បាប់បណ្ដាំតាមាស ឆ្នាំ១៩០៤ ព្រះភិក្ខុបទុមត្ថេរសោម និពន្ធរឿងទុំទាវ ឆ្នាំ១៩១៥ លោកយោធានរិន្ទ វ៉ាន់ និពន្ធរឿងសេកសារិកា ឆ្នាំ១៩២០ ក្រមង៉ុយ តាមរយៈច្បាប់ក្រមង៉ុយ ជាដើម។ ចំណែកអត្ថរូប បានវិវត្តពីលក្ខណៈប្រពៃណី ជាកំណាព្យ មកជាពាក្យរាយនាទសវត្សទី៤ នៃសតវត្សទី២០ តាមរយៈស្នាដៃដំបូងៗ ដូចជា អ្នកនិពន្ធ ញ៉ុក ថែម និពន្ធរឿងកូលាបប៉ៃលិន ឆ្នាំ១៩៣៦ អ្នកនិពន្ធ រីម គីន និពន្ធរឿង សូផាត ឆ្នាំ១៩៣៨ អ្នកនិពន្ធ គឹម ហាក់ និពន្ធរឿងទឹកទន្លេសាប ឆ្នាំ១៩៣៩ អ្នកនិពន្ធ សិទ្ធិ និពន្ធរឿងគូសាងមិត្តមិនទ្រូស្តមិត្ត រឿងចិត្តសត្យា ឆ្នាំ១៩៤០ អ្នកនិពន្ធ នូ ហាច និពន្ធរឿងផ្កាស្រពោន ឆ្នាំ១៩៤០ អ្នកនិពន្ធ ញ៉ុក ថែម និពន្ធរឿងបិសាចស្នេហា ឆ្នាំ១៩៤០ ជាដើម។ នៅក្នុងផ្នែកអត្ថរស បានវិវត្តពីលក្ខណៈអច្ឆរិយរស មកជា លក្ខណៈតថរស សង្គមរស ដែលស្ដែងចេញតាមរយៈការបង្ហាញពីតថភាពសង្គម ជីវភាពរស់នៅ បញ្ហារបស់មនុស្សសាមញ្ញទូទៅ ជំនួសឱ្យបញ្ហាសាសនា។

ឯកសារពិគ្រោះ

ស្លាដែបោះពុម្ពផ្សាយ និងនិក្ខេបបទ

ល.រ អ្នកនិពន្ធ ឈ្មោះសៀវភៅ រោងពុម្ព ឆ្នាំ

១. ក្រុមអ្នកចងក្រង ៖ សំរាវជ្រាវជីវប្រវត្តិអ្នកនិពន្ធខ្មែរ ? ១៩៨៦

៣. គីន ណាន ៖ ក្រមុំចូលម្លប់និងពិធីរើសគូស្រករ ?១៩៨២

៤. គឹមសៃត ៖ ប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រ ? ?

៥. ឃីង ហុកឌី ៖ ទិដ្ឋភាពទូទៅនៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ ដៃិតៀនស ល៌គារមាតតាន១៩៩៧

៦. ឃីង ហុក ឌី, មាលីបទអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សតវត្សទី១៩, បណ្ណាគារអង្គរ,២០០៧

៧. ឃីង ហុក ឌី, មាលីបទអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សតវត្សទី២០, បណ្ណាគារអង្គរ,២០០៧

៨. ឃឹម សាគុណ ៖ សិទ្ធិមនុស្សតាមរយៈអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ?១៩៨២

៩. ឃឹម សំឱ ៖ប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ ?១៩៦១

១០. ឃួន សុខម្ភៈ ប្រវត្តិអ្នកនិពន្ធខ្មែរ ? ?

១១. ង៉ុយ ៖ ច្បាប់ក្រមង៉ុយ ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ភ្នំពេញ ១៩៧២,២៥១៦

១២. ជួន ណាត ៖ វចនានុក្រមខ្មែរភាគ១-២ ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ភ្នំពេញ ១៩៦៧

១៣. អង្គឌួង ៖ ច្បាប់ស្រី ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ១៩៦២,២៥០៥

១៥. ត្រឹង ងា,ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ, ភាគ១ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ភ្នំពេញ, ១៩៧៤

១៦. ត្រឹង ងា ៖ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ភាគ២ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ភ្នំពេញ, ១៩៧៤,២៥១៨

១៩. ធ សោ ៖ លក្ខណៈទីពីកក្នុងអក្សរសិល្ប៍ និងសិល្បៈខ្មែរ មេរៀនសរសេរដៃ ២០០២

២០. ហ៊ុន គឹមសៀ ៖ មូលដ្ឋានដើម្បីយល់អក្សរសាស្ត្រ ? ?

២១. ពៅ សាមី ៖ លក្ខណៈទំនេរនៃអក្សរសិល្ប៍និងសិល្បៈ

២២. ពៅ សាមី ៖លក្ខណៈទំនេរនៃអក្សរសិល្ប៍និងសិល្បៈ

២៣. ពៅ សាមី ៖ តថនិយមក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសតវត្សទី២០

២៤. ពៅ សាមី ៖ មូលដ្ឋានទ្រឹស្តីអក្សរសិល្ប៍ ប្រើប្រាស់ផ្ទៃក្នុងសាលាគរុវិជ្ជាជាន់ខ្ពស់ ១៩៨៧

២៥. រស់ ចន្ត្រាបុត្រ ៖ អំពីស្នេហា សារពត៌មានមហាជន ១៩៧១

២៦. លាង ហ័បអាន ៖ សិក្សាប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ ភាគ១ ?១៩៦៧

២៧. លាង ហ័បអាន ៖ សិក្សាអត្ថបទ ភាគ១ ?១៩៦៦

២៨. លាង ហ័បអាន ៖ សិក្សាអត្ថបទ ភាគ២ ?១៩៦៦

២៩. លាង ហាប់អាន ៖ ប្រជុំវិញ្ញាសាតែងសេចក្តីគំរូសំរាប់ថ្នាក់ទី៥.៤.៣ ទំនើប ?

៣០. លាង ហាប់អាន ៖ សិក្សាសង្ខេបរឿងកុលាបប៉ៃលិន ??

៣១. លី ធាមតេង ៖ អ្នកនិពន្ធខ្មែរដែលមានឈ្មោះល្បី បណ្ណាល័យអប្សរា សមាគមអ្នកនិពន្ធខ្មែរ ១៩៧២

៣២.លី សុមុនី, កំណាព្យខ្មែរ, ក្រសួងអប់រំយុវជន និង កីឡា, ២០០២

៣៣. វ៉ាន់ឌី កាអុន ៖ វិភាគទាននៃក្នុងការសិក្សាអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ??

៣៤. វ៉ាន់ឌី កាអុន ៖ក្បួនចិត្តសាស្ត្រ ?១៩៧៣

៣៥. វ៉ាន់ឌី កាអុន ៖វិភាគទានក្នុងការសិក្សាប្រាកដនិយមនិងអណ្ដែតអណ្ដូងនិយម ?១៩៧៣
៣៦. វ៉ាន់ឌី កាអុន ៖សង្គមសាស្ត្រ ?១៩៧៣
៣៧. ស៊ន សំណាង (E.d.) ៖ ខេមរវិទ្យា ចំណេះដឹងអំពីអតីតកាល និង ការរួមវិភាគទានក្នុងការស្ដារ និង ស្ដាបនាប្រទេសកម្ពុជាឡើងវិញ ភាគ២ រោងពុម្ពសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ, ១៩៩៩
៣៨. សម្ព័ន្ធអ្នកសារពត៌មាន រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ពីឆ្នាំ១៩៤៧ ដល់ឆ្នាំ១៩៩៣ ??
៣៩. សមាគមអ្នកនិពន្ធខ្មែរ ៖ ជីវប្រវត្តិសង្ខេបរបស់អ្នកនិពន្ធសមាជិកនៃសមាគម ១៩៧០
៤០. សមាគមអ្នកនិពន្ធបទភ្លេង នឹងទំនុកច្រៀង ៖លក្ខន្តិកៈ ? ១៩៦២
៤១. សោម សុមុនី ៖ អក្សរសិល្ប៍ពាក្យរាយខ្មែរ និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត, សំណេរដៃ, ?
៤២. សែម សូរ ៖ វិជ្ជានិពន្ធន៍ខ្មែរបច្រុះ បណ្ណាគារភ្នំពេញ, ១៩៦៣
៤៣. ស៊ុំ ឈុំប៊ុន ៖ តួអង្គក្នុងអក្សរសិល្ប៍ទំនើបខ្មែរ ពីទសវត្សទី៤០ ដល់ទី៦០ និក្ខេបបទថ្នាក់បណ្ឌិត, ?
៤៤. ស៊ុំ ឈុំប៊ុន ៖ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សម័យទំនើប មេរៀនសរសេរដៃ, ២០០២
៤៥. ស៊ុំ ឈុំប៊ុន ៖ គោលសង្ខេបនៃការសិក្សាប្រវត្តិអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ មេរៀនសរសេរដៃ, ២០០២
៤៦. អ៊ុក ចួន ៖ ចំណោទ និងសំរាយបញ្ហាក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សកព, ១៩៨៨
៤៧. អ៊ុក សាម៉ន ៖ សិក្សាកថារឿងទុំ-ទាវ បណ្ណាគារភ្នំពេញ, ១៩៦៦,២៥០៨
៥៤. Klairung Amratisha: *The Cambodian Novel,A study of its Emergence and Development* ?1998
៧៩. អក្សរសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ, សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ លេខ១៩ ត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០០២
៨០. ឯកសារ ៖ សន្និសីទជាតិស្ដីពី ការបណ្ដុះបណ្ដាលធនធានមនុស្សនៅកម្ពុជា ៖ តុល្យការ និង ចក្ខុវិស័យ រាជបណ្ឌិតសភាកម្ពុជា ២០០០

អត្ថបទរឿង

ល.រ ឈ្មោះអ្នកនិពន្ធ ឈ្មោះអត្ថបទ ផ្សាយពី រោងពុម្ព កាលបរិច្ឆេទ

៨២. គឹម ហាក់ ទឹកទន្លេសាប ? ១៩៣៦
៨៣.ឃីង ហុក ឌី, ទាវឯក, បណ្ណាគារអង្គរ,២០០៥។
៨៤. ញ៉ុក ថែម កុលាបប៉ៃលិន គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ព និងចែកផ្សាយ ក្រ.អ.យ.ក. ២០០១,២៥៤៥
៨៥. នូ ហាច ផ្កាស្រពោន ក្រសួងសិក្សាធិការជាតិ រោងពុម្ពរស្មី១៩៦០.២៥០៣
៩០. នូ ហាច មាលាដួងចិត្ត មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវអារ្យធម៌ខ្មែរ១៩៨១
៩២. នូ ហាច មាលាដួងចិត្ត ឯកសារប្រើប្រាស់ផ្ទៃក្នុង សាលាគរុវិជ្ជាជាន់ខ្ពស់ ១៩៨៩
៩៣. រីម គីន សូផាត បណ្ណាគារ សេង ងួនហួត ភ្នំពេញ ១៩៦៥,២៥០៧
៩៤. រីម គីន នាងសមាភារី បណ្ណាល័យជាតិ ភ្នំពេញ ២០១៣
៩៥. សោម ទុំទាវ ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ភ្នំពេញ ១៩៧១,២៥១៤
៩៦. ចៅភក្ដីឧក ហង្សយន្ត ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ភ្នំពេញ ១៩៩៨,២៥៤២